

СТІЙКІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ
У НЕСТАБІЛЬНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ**О.В. Бокій**, к.е.н., н.с.

відділу економічних досліджень

Інститут продовольчих ресурсів НААН

ORCID ID: 0000-0001-9916-1856

<https://doi.org/10.31073/foodresources2018-11-03>

Визначено умови функціонування та стійкості продовольчої системи України у нестабільному макроекономічному середовищі. Досліджено поняття «продовольча система», дано її визначення. Сформовано схему функціонування продовольчої системи, що включає її місію, чинники функціонування, основні ланки виробничого процесу та учасників. Проаналізовано позитивні та негативні чинники та вектори функціонування продовольчої системи. Досліджено поняття стійкості продовольчої системи, представлено її авторське бачення. Визначено, що національна продовольча система належить до типу, що розвивається. З'ясовано основні можливості та загрози продовольчій системі. Зокрема, найбільш дієві можливості – великий аграрний та промисловий потенціал, здатність до інвестиційно-інноваційного розвитку, участь у світових продуктових ланцюгах, наявність людських ресурсів. До основних загроз належать військово-політична нестабільність, екогенні та кліматичні катаклізми, недостатній рівень розвитку продовольчої системи та ін. Показники для аналізу стійкості продовольчої системи мають включати: макроекономічну, соціально-демографічну та культурну, суспільно-політичну, споживчу, виробничо-збутову, інвестиційно-інноваційну, інфраструктурну, економіко-фінансову, екологічну групи та ризик-менеджмент. Основними чинниками зміни типу продовольчої системи та зростання її стійкості виступають трансформаційні зміни в економіці країни, стабілізація макроекономічних показників, розвиток продуктивних сил і самоорганізації суспільства, зростання потреб населення. Для досягнення стійкості продовольчої системи важливо розвивати у першу чергу її сільськогосподарську та промислову ланки, досягти якості, фізичної та цінової доступності продовольства для споживачів, ефективної взаємодії усіх ланок продовольчої системи.

Ключові слова: продовольча система, промисловий потенціал, стійкість, загрози, можливості

STABILITY OF THE FOOD SYSTEM FUNCTIONING
IN NON-STABLE MACROECONOMIC CONDITIONS**O. Boki, Ph.D. Economics, Research,**

Department of Economic Research

Institute of Food Resources of NAAS

ORCID ID: 0000-0001-9916-1856

Conditions of functioning and stability of the Ukrainian food system in unstable macroeconomic environment are determined. The concept of "food system" is explored, its definition is given. The scheme of functioning of the food system, including its mission, factors of functioning, the main parts of the production process and participants, is formed. Positive and negative factors and vectors of functioning of the food system are analyzed. The concept of stability of the food system

was investigated, the author's vision of its further development is presented. It is determined that the national food system is related to the developing type. The basic possibilities and threats of the food system are found out. In particular, the most effective opportunities are large agricultural and industrial potential, ability to invest in innovative development, participation in global food chains, availability of human resources. Major threats include military-political instability, ecogenic and climatic disasters, insufficient development of the food system, etc. Indicators for the analysis of the stability of the food system should include at least the following: macroeconomic, socio-demographic and cultural, socio-political, consumer, production and marketing, investment-innovation, infrastructure, economic and financial, environmental groups and risk management. The main factors of changing the type of food system and increasing its sustainability in Ukraine are the following: transformational changes in the country's economy, stabilization of macroeconomic indicators, the development of productive forces and the self-organization of society, and the growth of the needs of the population. In order to achieve the stability of the food system, it is important to develop its agricultural and industrial sectors, to achieve the quality, physical and price availability of food for consumers, and the effective interaction of all parts of the food system.

Key words: food system, industrial potential, stability, threats, opportunities

Постановка проблеми. У нестабільних макроекономічних та військово-політичних умовах порушуються взаємозв'язки між основними ланками продовольчої системи. Зниження купівельної спроможності населення призводить до нераціонального харчування та порушення принципів продовольчої безпеки населення. Застарілі виробничі засоби підприємств сільськогосподарського сектора та харчової промисловості призводять до погіршення якості продукції, нераціонального використання потужностей. Відповідно знижується ефективність функціонування продовольчої системи. Водночас відсутній єдиний підхід до визначення її стійкості. На сучасному етапі розвитку в Україні та світі продовольча проблема, а також ефективна взаємодія процесів, що пов'язані з виробництвом, обміном, розподілом та споживанням продовольства та формують національну продовольчу систему, потребують постійного моніторингу, оцінювання та застосування засобів ефективного впливу на зазначену систему. Тому питання стійкості продовольчої системи є актуальним. При цьому все більшої актуальності набувають питання, пов'язані із засобами досягнення ефективного функціонування та розвитку продовольчої системи, досягнення стабільності та стійкості її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем функціонування та розвитку продовольчої системи присвячено роботи як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Організаційно-економічній сутності категорії «продовольча система» та проблемам формування ефективної продовольчої системи України присвячені праці М. Сичевського [1-4], Л. Дейнеко [1, 2], О. Коваленко [3], О. Куця [5], А. Юзефовича [4]. У працях Т. Білоусько досліджено формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств [6]. Серед зарубіжних вчених наочними працями з цієї проблеми є роботи Polly J. Ericksen [7], A. Diamond, D. Topp [8] та інших. Вченими розглянуто основні аспекти функціонування продовольчої системи та категорійний апарат, аспекти її розвитку в умовах глобалізації.

В Україні назріла необхідність введення у науковий обіг і широкого застосування категорії «продовольча система». На думку вчених [1,2], поняття «продовольча система» включає в себе всі процеси, пов'язані з вирощуванням, збором, переробкою, пакуванням, транспортуванням, маркетингом, споживанням та утилізацією харчових продуктів і упаковки, у якості цілісної системи, в якій виробництво продовольства, переробка, розподіл і споживання інтегровані для підвищення їх екологічної, економічної, соціальної ефективності. Водночас її важливо розглядати як цілісну систему, у якій виробництво продовольства, переробка, розподіл і споживання інтегровані для підвищення їх екологічної, економічної, соціальної ефективності. Термін «продовольча система» зарубіжні вчені та фахівці

вживають при дослідженні всього спектру проблем, пов'язаних з циклом виробництва і споживання продовольства [7, 8]. О. Куць визначає це поняття, як «організаційно впорядковану економічними, політичними, соціальними та умовами навколишнього природного середовища взаємодію суб'єктів сільського господарства, промисловості й торгівлі, що спрямована на забезпечення потреб населення у харчових продуктах» [5]. Тобто поняття продовольчої системи поширюється на всі ланки у сфері продовольства і є найбільш всеохоплюючим, порівняно із іншими ринковими поняттями («аграрний ринок», «агропродовольчий ринок» тощо). Водночас питання стійкості національної продовольчої системи та важелів впливу на неї потребують більш поглиблених досліджень.

Мета роботи – на основі виявлення особливостей та чинників національної продовольчої системи, міжнародних підходів до оцінки її стійкості оцінити умови функціонування та стійкість продовольчої системи України у нестабільному макроекономічному середовищі, а також важелі впливу на неї. Це дозволить підвищити ефективність взаємодії основних ланок продовольчої системи, забезпечити умови для їх конкурентного розвитку.

Виклад основних результатів досліджень. Продовольча система України, як складова світової продовольчої системи, охоплює усі ланки процесу – від виробництва сировини до реалізації готової продукції населенню, її споживання та утилізації відходів, а також учасників зазначеного процесу. Середовище функціонування продовольчої системи забезпечують соціальні, економічні, екологічні, виробничі чинники у процесі виробництва та споживання продовольства. При цьому ресурси і продукція мають взаємний вплив [1].

Узагальнюючи основні дослідження поняття «продовольча система» [1–8], вважаємо, що найбільше відповідає її сутності визначення **продовольчої системи**, як інтегрованої системи взаємодії у сфері виробництва сировини, переробки та розподілу продовольства, у якій задіяні науково–технічна, інноваційна, сервісна, освітня, політична, соціальна, біологічна, виробничо–ресурсний потенціал та інші складові, що забезпечують її розширений розвиток та продовольчу безпеку країни (рис. 1).

Основною місією продовольчої системи є забезпечення потреб суспільства у якісному та доступному продовольстві, за умови взаємоузгодженості основних ланок та їх розширеного розвитку на інноваційній основі. На нашу думку, *стійкість продовольчої системи* доцільно розглядати як її здатність до розширеного відтворення та раціонального використання ресурсів, забезпечення потреб споживачів у продовольстві та швидкої протидії загрозам, кризам та непередбачуваним явищам із мінімальними втратами.

Чинники функціонування продовольчої системи, що визначають її стійкість, можна розподілити за групами: соціально-демографічні та культурні, політичні, техніко-технологічні, інноваційного розвитку та рівня інфраструктури, кліматичні та екологічні, економічні, конкуренції, глобалізації, непередбачувані (стихійні) чинники. Вони мають як позитивний (що забезпечують гармонійний розвиток системи та її стійкість, з метою досягнення продовольчої безпеки країни), так і негативний вектор (табл. 1).

Функціонування продовольчої системи залежить від соціальних, політичних, економічних і природних умов, а також від людських ресурсів (їх навичок та кваліфікації), рівня освіти та наукових розробок [1].

На відміну від понять «стабільність», «стагнація», «спокій», економічна стійкість у суспільних системах передбачає гнучке реагування на всі зовнішні й внутрішні впливи не для запобігання новим обставинам, властивостям і відносинам, а для використання їх для постійного відновлення та самовдосконалення [6]. Згідно із Римською декларацією про всесвітню продовольчу безпеку, стійкість є елементом продовольчої безпеки і включає здатність до розширеного відтворення [9]. У нестабільних макроекономічних умовах та кризових ситуаціях важливо визначити стійкість всієї продовольчої системи, невід'ємною складовою якої є харчова промисловість.

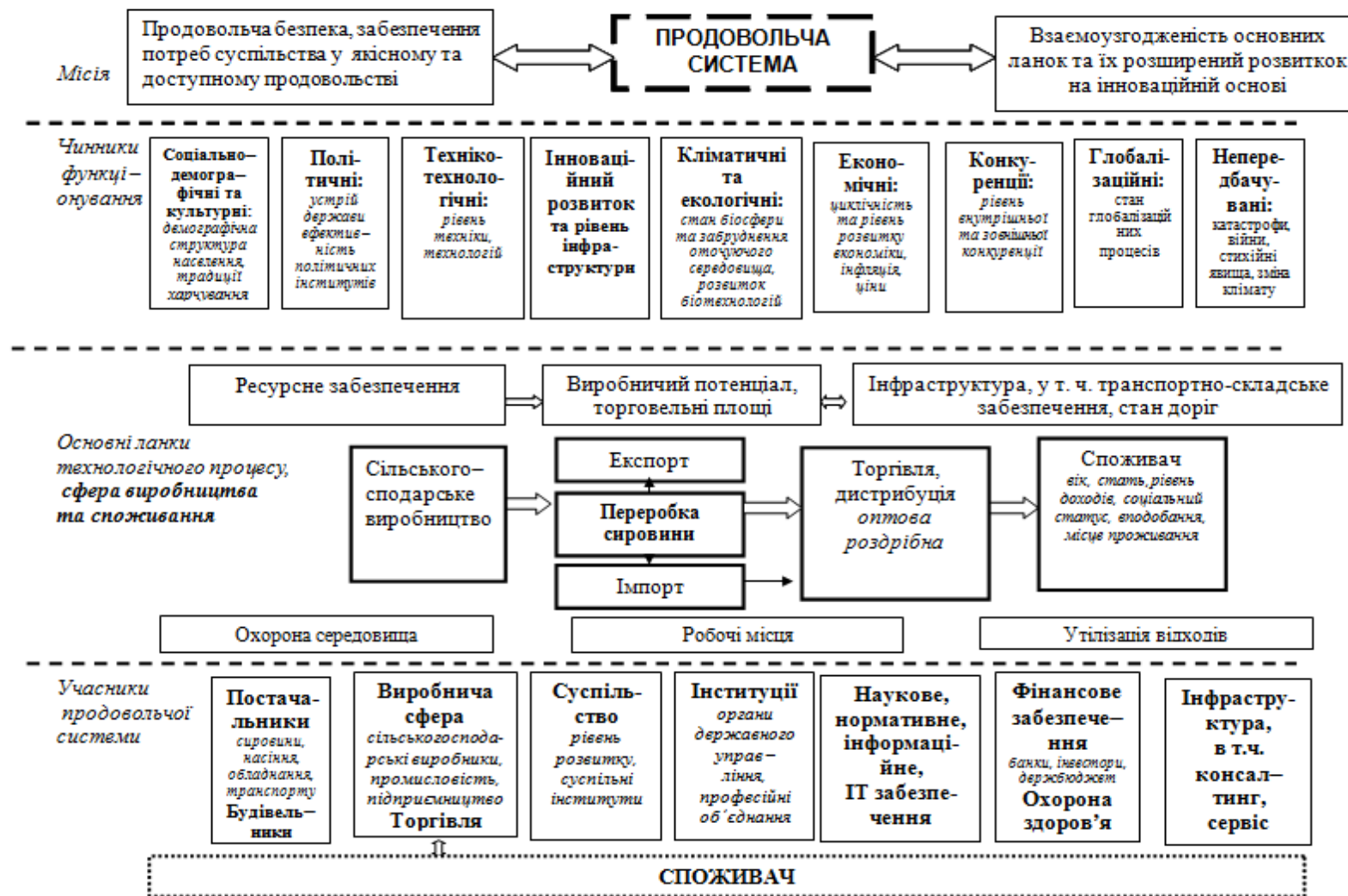

Рис. 1. Схема функціонування продовольчої системи

Джерело: сформовано автором

Чинники та вектори функціонування продовольчої системи

Група чинників	Позитивний вектор (+)	Негативний вектор (–)
Соціально-демографічні та культурні	Стабілізація демографічної ситуації у країні Зростання рівня зайнятості та соціального захисту населення, підвищення його культурного та освітнього рівня	Збільшення демографічного навантаження населення (частки людей похилого віку у загальній структурі) Зменшення кількості населення, у результаті військових конфліктів, стихійних лих, демографічного спаду Недостатній рівень розвитку суспільства, освіти та культури Недостатній рівень оплати праці та соціального забезпечення, високий рівень безробіття
Політичні	Стійка взаємоузгоджена політична система, стабільність розвитку держави та політичного курсу країни	Нестабільна політична система. Відсутність політичної активності територіальних громад та населення
Техніко-технологічні	Високий рівень техніки і технологій у сільському господарстві та на переробних підприємствах	Низький рівень оснащеності сільськогосподарських виробників та переробних виробництв, високий рівень зносу основних засобів
Інноваційного розвитку виробництв та рівня інфраструктури	Високий рівень розвитку інфраструктури, інвестиційно-інноваційне оновлення виробництв	Низький рівень інфраструктури, інвестицій та інновацій
Кліматичні та екологічні	Сприяння чистому навколишньому середовищу, наявність очисних споруд, передбачення та нівелювання природних ризиків	Природні катаклізми, забруднення навколишнього середовища, збільшення шкідливих викидів
Економічні	Ринковий механізм ціноутворення, захист малозабезпечених верств населення Запобігання ризикам та інфляційним процесам Взаємоузгодженість у ціновому ланцюгу «виробництво сировини – переробка – реалізація готової продукції»	Незважаючи на цінову політику, зростання валютного курсу, інфляційні процеси Зростання боргових зобов'язань, відсутність доступу до дешевих фінансових ресурсів Економіко-організаційні неузгодженості у ціновому ланцюгу «виробництво сировини – переробка – реалізація готової продукції»
Конкуренція	Добросовісна конкуренція, рівні можливості для всіх виробників	Недобросовісна конкуренція, вибіркові преференції окремим виробникам
Глобалізація	Залучення до світових економічних систем, у т.ч. ЄС і СОТ, надбання світового досвіду	Світові кризові явища та процеси, експансія зарубіжного продовольства
Непередбачувані (стихійні) чинники	Стабілізація невизначених ситуацій	Військово-політичні конфлікти, техногенні та екогенні катастрофи

Джерело: сформовано автором

На зміцнення стійкості світової продовольчої системи спрямована діяльність Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), метою діяльності якої є «подолання голоду, недоїдання та гарантування продовольчої безпеки, підвищення продуктивності та стійкості сільського, лісового та рибного господарств, скорочення масштабів бідності у сільських районах, забезпечення інклюзивності та продуктивності продовольчих систем, а також – підвищення стійкості до загроз та криз» [10].

Градація продовольчих систем поширюється від аграрної до промислової. Діяльність таких систем на ділянках ланцюгу від виробника до споживача формується під впливом рішень їх учасників – урядом, виробниками, споживачами та ін.

Як приклад, стійка продовольча система формується за умови, якщо фермери вирішують вирощувати не тільки рис, але й бобові, перевізник швидко доставляє на ринок продукцію, що швидко псується, споживачі отримують доступ до різноманітних доступних і безпечних продуктів харчування для задоволення своїх потреб. Найважливіші рішення у діяльності з підвищення стійкості продовольчої системи пов'язані з напрямками інвестування, оскільки вони визначають довгострокову стратегію діяльності. Основні характеристики стійкої продовольчої системи – це низька частота випадків порушення харчування серед населення, а також ефективно і стає використання земельних і водних ресурсів. [10].

У межах обстеження стійкості та визначення типів продовольчих систем у дослідженнях постійного комітету системи ООН використовувалися п'ять важливих характеристик: демографічні показники, продуктивність сільськогосподарського сектора, екологічна стійкість, наявність і різноманітність продуктів харчування, доступність продовольства. Демографічні показники відображають ступінь урбанізації у країні, відповідно зміни у способі життя та споживанні харчових продуктів у процесі переходу від сільського до міського способу життя й зміни у харчових виробничо-збутових ланцюжках. Продуктивність сільськогосподарського сектора відбивається на частці сільського господарства в економіці країни, врожайності сільськогосподарських культур та відтворенні м'ясної худоби. Екологічна стійкість впливає на стан здоров'я населення та якість продовольства, а доступність продовольства визначає можливість його достатнього споживання.

Для визначення ступеню стійкості та можливості її підвищення у країнах світу, у межах глобальної доповіді ООН з питань харчування за 2015 р. було розроблено типологізацію продовольчих систем. Дослідниками виділено п'ять типів продовольчих систем, що ранжируються відповідно до їх розвиненості:

промисловий – з високим рівнем продуктивності та урбанізації;

змішаний – високий рівень продуктивності, більш низький рівень урбанізації, мають місце промислові викиди шкідливих речовин;

перехідний – урбанізація на рівні 2 типу, нижчий рівень продуктивності;

що розвивається – більш низький рівень продуктивності та урбанізації порівняно із системами 1-3;

сільський – найнижчий рівень урбанізації та продуктивності [10].

Основні характеристики таких систем наведені у табл. 2.

З точки зору *стійкості*, її найвищий ступінь мають продовольчі системи промислового типу.

Означені типи продовольчих систем розділено і з точки зору частки сільського господарства у ВВП країни. У продовольчих системах найбільш високого рівня розвитку – промислового та змішаного типу вона не досягає і 5%, у найменш розвинених продовольчих системах сільського типу цей показник перевищує 25% (рис. 2).

У структурі ВВП України частка сільського господарства становила у 2016 році 12% (288,6 млрд грн), харчової промисловості – 9% (217,0 млрд грн) [11]. За показником частки сільського господарства у валовому внутрішньому продукті країни, продовольча

система України належить до *типу, що розвивається*. Відповідають такому типу продовольчих систем й інші ознаки: недостатній рівень урбанізації та продуктивності сільськогосподарського сектора, велика залежність від основних продовольчих сільськогосподарських культур, висока частка витрат на харчування у структурі витрат населення. Довгострокова мета України – досягти системи змішаного типу, за прикладом країн–сусідів Болгарії та Угорщини. Для підвищення технологічного укладу продовольчої системи важливо забезпечити зростання технологічного рівня виробництва сировинних і продовольчих ресурсів.

Таблиця 2

Характеристика основних типів продовольчих систем

Тип продовольчої системи	Різноманітність, надійність, постійна доступність продовольства	Доступність продовольства	Здорове харчування
Промисловий (Австралія, Данія, Канада, Корея, Ліван, США, Швеція)	Різноманітний раціон харчування, висока частка запакованих продуктів, що пройшли технологічну обробку, тваринного білка	Низька частка бюджету, відведеного на придбання харчових продуктів, стабільні ціни	Переважно зайва вага населення/ діабет
Змішаний (Болгарія, Угорщина, Німеччина, Італія, Швейцарія, Естонія)	Різноманітні раціони харчування, збалансовані з точки зору білка	Низька частка бюджету, відведеного на придбання харчових продуктів, стабільні ціни	Переважно зайва вага/діабет
Перехідний (Бразилія, Гайана, Маврикій, Малайзія, Еквадор)	Різноманітні раціони харчування, з високим вмістом свіжих продуктів і білка	Середня частка бюджету, відведеного на придбання харчових продуктів, більш висока волатильність цін на продовольство	Менший рівень розповсюдженості збиткової ваги, деякий рівень низькорослості
Що розвивається (Гондурас, Камерун, Китай, Намібія, Таїланд, Узбекистан)	Менш різноманітний раціон харчування, певний рівень споживання продукції, що пройшла термічну обробку, високий вміст свіжих продуктів	Висока частка бюджету, відведеного на придбання харчових продуктів, висока волатильність цін на продовольство	Високий рівень розповсюдження низькорослості, низький – зайвої ваги серед дітей, високий – зайвої ваги серед дорослих
Сільський (Бангладеш, Індонезія, Непал, Сенегал, Ефіопія)	Найменш різноманітні раціони харчування з низьким вмістом тваринного та інших видів білка	Висока частка бюджету, відведеного на придбання харчових продуктів, висока волатильність цін на продовольство	Високий рівень розповсюдження низькорослості, збільшення розповсюдження зайвої ваги серед дітей

Джерело: сформовано за [10]

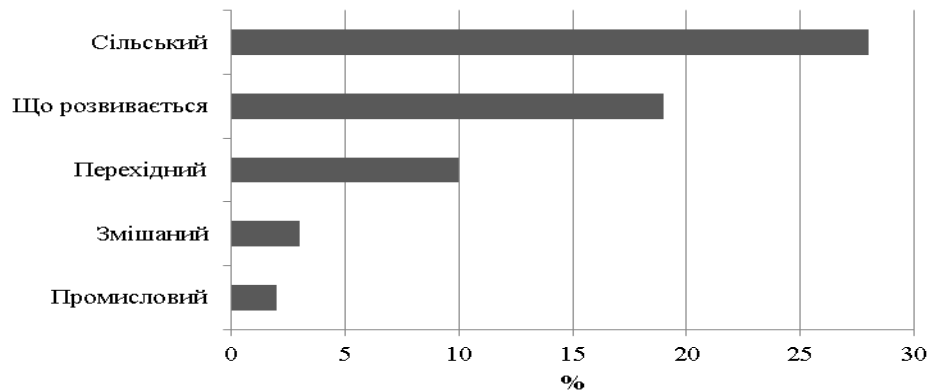

Рис. 2. Частка сільського господарства у загальному обсязі ВВП за типами продовольчих систем, %

Джерело: сформовано за [10]

При дослідженні **стійкості** продовольчої системи в Україні й світі та її основних ланок, нами визначено її основні можливості та загрози (табл. 3). Основні можливості – великий аграрний та промисловий потенціал, здатність до інвестиційно-інноваційного розвитку, участь у світових продуктових ланцюгах. До основних загроз – відносяться військово-політична нестабільність, екогенні та кліматичні катаклізми, недостатній рівень розвитку продовольчої системи та ін.

Таблиця 3

Основні можливості та загрози продовольчої системи

Можливості	Загрози
Нарощування обсягів виробництва та якості сільськогосподарської сировини за рахунок інноваційних рішень, аграрний потенціал <i>Результат</i> – насичення ринку, зростання експортного потенціалу	Екогенні та кліматичні катаклізми, зміна клімату <i>Наслідок</i> – зменшення виробництва продовольства, неврожаї зернових, незабезпечення продовольчої безпеки
Забезпечення взаємоузгодженості дій учасників продовольчої системи <i>Результат</i> – підвищення ефективності продовольчої системи	Недостатній рівень розвитку ланок продовольчої системи <i>Наслідок</i> – незабезпечення продовольчої безпеки населення
Модернізація та інвестиційно-інноваційний розвиток виробництва <i>Результат</i> – підвищення рівня виробництва, якості продукції та стійкості продовольчої системи	Військові внутрішні та міжнародні конфлікти <i>Наслідок</i> – втрата територій, населення, потужностей, падіння рівня життя та зменшення кількості населення
Покращення макроекономічних показників країни <i>Результат</i> – зростання купівельної спроможності населення, можливостей інвестування у виробничо-збутові процеси	Нестабільність політичного курсу <i>Наслідок</i> – відсутність мотивації та стабільності, невиконання довгострокових програм
Покращення інфраструктури та логістики постачання сировини і готової продукції <i>Результат</i> – зростання стійкості продовольчої системи	Зношеність та низький рівень оснащення основних засобів, інфраструктури <i>Наслідок</i> – низький рівень якості продукції

Джерело: сформовано автором

Зростання експорту продовольства розглянуто нами з точки зору як можливостей, так і загроз для стратегічно важливої продукції. Країна має умови для зростання обсягів виробництва та покращення якості продукції, участі у світових ланцюгах створення доданої вартості продовольства. При цьому важливо забезпечити експорт продукції з більш високим ступенем переробки, подолавши явище, коли основними експортерами продукції АПК виступають зернотрейдери та виробники первинної сировини (зокрема, пшениці та насіння соняшника). Водночас, загрозою є недостатність на вітчизняному ринку якісної пшениці для виробництва хліба (частка такого зерна для потреб хлібопечення в Україні не перевищує 25%). Через активний експорт зростають ціни на соняшникову олію на внутрішньому ринку. Виникла ситуація, коли у світі ціна на соняшникову олію знизилася на 10-15 дол. США за тонну, а в Україні ціна на продукцію зростає, починаючи з квітня 2018 року [12]. Збільшення площ засівів сільсько-господарських культур також містять як можливості (зростання обсягу пропозиції продукції), так і загрози (засів соняшнику, кукурудзи і ріпаку призвів до зниження родючості ґрунтів, втрати їх поживних речовин і вологи).

Для аналізу стійкості продовольчої системи, нами виділено показники, що включають: макроекономічну, соціально-демографічну та культурну, суспільно-політичну, споживчу, виробничо-збутову (що включає і сировинну сільськогосподарську ланку), інвестиційно-інноваційну, інфраструктурну, економіко-фінансову, екологічну групи показників та ризик-менеджмент. Критеріями стійкої продовольчої системи є позитивна динаміка основних показників за визначеними групами, зокрема, збільшення обсягів виробництва та споживання продукції, зменшення обсягу боргових зобов'язань, високий рівень інновацій тощо. Чинниками зміни типу продовольчої системи виступають трансформаційні зміни в економіці країни, стабілізація її макроекономічних показників, розвиток продуктивних сил і самоорганізації суспільства, зростання потреб населення.

Учасники вітчизняної продовольчої системи недостатньо ефективно реагують на зовнішні загрози та чинники, рівень інвестування та модернізації виробництва й інфраструктури незначний. Аналіз розвитку продовольчої системи України виявив недостатній рівень її стійкості. Зокрема, у 2017 р. порівняно із 2013 р. на 9,5% знизилася споживання на одну особу молока і молокопродуктів, на 7,8% – м'яса і м'ясопродуктів (забезпечують відповідно 52 і 53% норми споживання, рекомендованої МОЗ) тощо. Населення споживає у достатній кількості лише дешевий сегмент продовольства – хліб і хлібопродукти, картоплю, овочі та баштанні. На 29% знизилася промислове виробництво хліба, на 19,3 – перероблення овочів і фруктів. Суттєвим є рівень зносу основних засобів підприємств харчової промисловості – 47% станом на 2016 р, а у хлібопекарській галузі – майже 80%, незважаючи на введення у дію потужних хлібопекарських комплексів впродовж останнього часу [11].

Економіка України і, відповідно, національна продовольча система у глобальному світовому середовищі відбивали основні етапи циклічності розвитку економіки, кризових явищ і процесів, соціально-економічних трансформацій. На кожному етапі розвитку економіки та суспільства країни існують свої можливості, вимоги, кризи та виклики.

Виходячи із сутності та складових продовольчої системи, а також векторів впливу (рис. 1, табл. 1), визначено пріоритети розвитку стійкої продовольчої системи (рис. 3).

Основні пріоритети розвитку стійкої продовольчої системи та заходи з їх досягнення

Пріоритети розвитку продовольчої системи	Заходи для досягнення пріоритетів
<i>Позитивна динаміка промислового виробництва. Для досягнення рекомендованої норми споживання продовольства та зростання експорту</i>	Вдосконалення системи обліку та моніторингу якості продукції, всебічна охопленість НАССР; збільшення доданої вартості продукції, інноваційні рішення; ефективне планування та прогнозування; просування «здорової» продукції; забезпечення якості сировини та готових виробів; комплексна програма розвитку галузі
<i>Фізична та цінова доступність продовольства, зростання платоспроможного попиту та рівня життя населення</i>	Встановлення цінового паритету, вирішення економіко-організаційних неузгодженостей у ціновому ланцюгу; заходи з підвищення купівельної спроможності населення та стимулювання попиту; забезпечення стабільної й ефективної логістики доставки продукції
<i>Формування повноцінного конкурентного середовища, забезпечення взаємоузгодженості ланок продовольчої системи</i>	Створення умов для добросовісної конкуренції через прийняття єдиних норм та правил для всіх учасників продовольчої системи; запобігання корупції, вибіркоким преференціям та недобросовісній конкуренції
<i>Інвестиційно-інноваційний розвиток, забезпечення стійкої інфраструктури ринку</i>	Моніторинг наявної інфраструктури та впровадження заходів з її вдосконалення; інвестиційно-інноваційне оновлення, програм енергозбереження та покращення логістики

Джерело: сформовано автором

Висновки

1. Найбільше сутності продовольчої системи відповідає її визначення як інтегрованої системи взаємодії у сфері виробництва сировини, переробки та розподілу продовольства, у якій задіяні науково-технічна, інноваційна, сервісна, освітня, політична, соціальна, біологічна, виробничо-ресурсний потенціал та інші складові, що забезпечують її розширений розвиток та продовольчу безпеку країни.

2. Чинники продовольчої системи мають як позитивний, так і негативний вплив. Негативно впливають низька технологічна оснащеність підприємств та високий рівень зносу основних засобів, недостатній рівень інфраструктури та ін. Позитивний вплив здійснюють великий аграрний та промисловий потенціал країни, здатність до інвестиційно-інноваційного розвитку, участь у світових продуктових ланцюгах, наявність людських ресурсів.

3. Функціонування продовольчої системи доцільно розглядати з точки зору її місії, чинників функціонування, основних ланок технологічного процесу, сфери виробництва і споживання, учасників продовольчої системи. Стійкість продовольчої системи визначено нами, як її здатність до розширеного відтворення, задоволення потреб споживачів та швидкої протидії загрозам, кризам і непередбачуваним явищам із мінімальними втратами. З точки зору типологізації продовольчих систем згідно підходів ООН продовольча система України належить до четвертого, майже найнижчого рівня – систем, що розвиваються. Чинниками зміни типу продовольчої системи виступають трансформаційні зміни в економіці країни, стабілізація її макроекономічних показників, розвиток продуктивних сил і самоорганізації суспільства, зростання потреб населення.

Довгостроковою метою України має бути досягнення більш стійкого рівня системи – змішаного типу.

4. Позитивна динаміка основних показників продовольчої системи, яку систематизовано за групами (макроекономічна, соціально-демографічна та культурна, суспільно-політична, сільськогосподарська та виробнича, споживча, інфраструктурна, економіко-фінансова, екологічна, риск-менеджмент), визначає її стійкість. Основні напрями досягнення стійкості продовольчої системи – ефективний розвиток промислової та сільськогосподарської ланки, досягнення якості, фізичної та цінової доступності продовольства, ефективної взаємодії усіх ланок продовольчої системи.

Бібліографія

1. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія; за заг. ред. акад. НААН Я.М. Гадзала / Інститут продовольчих ресурсів НААН. К: Аграр. наука, 2016. – 380 с.
2. Сичевський, М.П., Дейнеко, Л.В. Організаційно-економічна сутність категорії «Продовольча система» / М.П. Сичевський, Л.В. Дейнеко // Продовольчі ресурси. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 3. – С. 4-9.
3. Сичевський, М.П. Формування національної продовольчої системи: сучасність та перспективи / М.П. Сичевський, О.Б. Полещук, О.В. Коваленко // Продовольчі ресурси. – 2013. – №7. – С. 8-21.
4. Сичевський, М.П., Юзефович, А.Е. Розвиток харчової промисловості: акценти державної політики / М.П. Сичевський, А.Е. Юзефович // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 46-52.
5. Куць, О.І. Формування ефективної продовольчої системи України в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук спец. 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. К: Інститут продовольчих ресурсів НААН, 2017. – 21 с.
6. Білоусько, Т.Ю. Формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств / Т. Ю. Білоусько // Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 3. – С. 52-60.
7. Polly, J. Ericksen Conceptualizing food systems for global environmental change research / Global Environmental Change. – Volume 18, Issue 1, February 2008, p. 234-245.
8. Food Value Chains: Creating Shared Value to Enhance Marketing Success /Diamond, A; Tropp, D; Barham, M; Muldoon, F; Kiraly, I; Patty Cantrell, P / U.S. Dept. of Agriculture, Agricultural Marketing Service, May 2014. URL: <http://dx.doi.org/10.9752/MS141.05-2014>.
9. Draft declaration of the world summit on food security. World Summit on Food Security. Rome, 16-18 November 2009. WSFS 2009/2. P. 1-7. URL: http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Draft_Declaration/WSFS09_Draft_Declaration.pdf.
10. Выбор инвестиционных решений для формирования более устойчивых продовольственных систем. United Nations System Standing Committee on Nutrition UNSCN. – 2016. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.unscn.org/uploads/web/news/document/web-ExSumm2-RU.pdf>.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
12. Капшук С.В. Конкуренція за сировину для олійно-жирового комплексу дедалі загострюватиметься. – Інфоіндустрія. – 2017. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://infoindustria.com.ua/stepan-kapshuk-konkurenciya-za-sirovinu-dlya-oliyno-zhirovogo-kompleksu-dedali-zagostryu-vatimetsya>.

References

1. Kharchova promyslovist Ukrainy: stratehichni aspekty rozvytku: monohrafiia; za zah. red. akad. NAAN Ya.M. Hadzala. 2016. Instytut prodovolchyykh resursiv NAAN. K: Ahrar. Nauka – Food industry of Ukraine: strategic aspects of development: monograph; per community ed. acad. NAAS Y.M. Gadzala, Institute of Food Resources of NAAS. Kiev: Agrarian science, 380 (in Ukrainian).
2. Sychevskiy, M.P. and L.V. Deineko, 2014. Orhanizatsiino-ekonomichna sutnist katehorii «Prodovolcha systema». Prodovolchi resursy. Serii: Ekonomichni nauky. – Organisational and economic essence of the category «Food system». Food Resources. Economic science series, 3, 4-9 (in Ukrainian).
3. Sychevskiy, M.P., O.B. Polieshchuk and O.V. Kovalenko. 2013. Formuvannia natsionalnoi prodovolchoi systemy: suchasnist ta perspektyvy. Prodovolchi resursy – Formation of the national food system: the present and the prospects. Food Resources, 7, 8-21(in Ukrainian).
4. Sychevskiy, M.P. and A.E. Yuzefovych. 2014. Rozvytok kharchovoi promyslovosti: aktsenty derzhavnoi polityky. Ekonomika APK – Development of the food industry: accents of state policy. Economy of the AIC, 7, 46-52 (in Ukrainian).
5. Kuts, O.I. 2017. Formuvannia efektyvnoi prodovolchoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: avtoref. dys. kand. ekon. nauk spets. 08.00.03 – Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom. K: Instytut prodovolchyykh resursiv NAAN. – Formation efficient food system of Ukraine in the context of globalization: Ph.D thesis for Degree in economics 08.00.03 – economics and national economy management. Kyiv: Institute of Food Resources of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (in Ukrainian).
6. Bilousko, T.Yu. 2013. Formuvannia ekonomichnoi stiikosti silskohospodarskykh pidpriemstv. Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky – Formation of economic stability of the agricultural enterprises. Herald Kharkiv National Agrarian University named after V.Dokuchaev. Series: Economic Sciences. 3, 52-60 (in Ukrainian).
7. Polly J. 2008. Ericksen Conceptualizing food systems for global environmental change research / Global Environmental Change. V.18, 1, 234-245.
8. Diamond, A., D. Tropp, M. Barham, F. Muldoon, I. Kiraly and P. Patty Cantrell. Food Value Chains: Creating Shared Value to Enhance Marketing Success. U.S. Dept. of Agriculture, Agricultural Marketing Service, May 2014. URL: <http://dx.doi.org/10.9752/MS141.05-2014>.
9. Draft declaration of the world summit on food security. World Summit on Food Security. Rome, 16-18 November 2009. WSFS 2009/2. P. 1-7. URL: http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Declaration/WSFS09_Draft_Declaration.pdf.
10. Vybory investitsionnykh resheniy dlya formirovaniya bolee ustojchivyykh prodovol'stvennykh sistem – Selection of investment decisions considering the formation of more sustainable food systems (2016). – United Nations System Standing Committee on Nutrition UNSCN. URL: <https://www.unscn.org/uploads/web/news/document/web-ExSumm2-RU.pdf> (in Russian).
11. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy – Official site of the state statistics service (2018). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
12. Kapshuk, S.V. 2017. Konkurentsiia za syrovynu dlia oliino-zhyrovoho kompleksu dedali zahostryuvatymetsia. Infoindustriia. – S. Kapshuk: Competition for raw materials market from the oil and fat enterprises will intensify. Info Industry. URL: <http://infoindustria.com.ua/stepan-kapshuk-konkurentsiya-za-sirovinu-dlya-oliyno-zhirovogo-kompleksu-dedali-zagostryuvatyvatsya> (in Ukrainian).